

DOMÈNECH I MONTANER I LES BASES DE MANRESA. A LA RECERCA DE LA CONSTITUCIÓ CATALANA PERDUDA (Sala d'actes de la Plana de l'Om, Manresa, 18 d'abril de 2017)

CARLES SÀIZ I XIQUÉS

Universitat Nacional d'Educació a Distància Barcelona

Ara fa cent vint-i-cinc anys se celebrava a Manresa la primera Assemblea de la Unió Catalanista, una trobada en què es va concretar el corpus doctrinari del catalanisme conservador. Ara fa cent vint-i-cinc anys, l'arquitecte Lluís Domènech i Montaner era escollit president d'aquesta assemblea, i no era un fet casual. La quarantena de delegats que van assistir a la primera sessió, la del divendres 25 de març, van voler rendir un càlid tribut a Domènech, van voler agrair-li la seva aportació a l'Assemblea —n'era l'*alma mater*— i fer un reconeixement a la seva llarga trajectòria en el catalanisme, perquè les Bases de Manresa van ser la culminació de la gestació d'un projecte de cuina lenta, fruit de l'experiència de Domènech i Montaner. Quan alguns historiadors avui encara diuen que les Bases de Manresa són el punt d'arrencada del catalanisme, crec que es fa una generalització massa arriscada, una generalització que malauradament tendeix a la confusió, perquè hi ha catalanisme molt abans de les Bases i avui ho podem demostrar analitzant la trajectòria catalanista de Domènech i Montaner mateix. I ho farem, per posar en valor la seva figura i també per donar a conèixer la seva aportació, indispensable, en l'articulat de les Bases de la Unió Catalanista.

Lluís Domènech i Montaner neix a Barcelona el 27 de desembre de 1849. El seu pare, Pere Domènech Saló, era un empresari del món de l'enquadernació, el taller del qual era un dels més prestigiosos de l'Estat i, per tant, Lluís va tenir sempre llibres al seu abast. Des de molt jove, va disposar de fonts de coneixement amb les quals es va forjar una vastíssima cultura que, entre d'altres, li va permetre empènyer projectes com la col·lecció literària «Biblioteca Arte y Letras» o la *Historia general del arte*. Per tant, Domènech és, des de molt jove, un personatge compromès, compromès socialment i culturalment. A mitjan anys seixanta del segle XIX —quan encara no té divuit anys— ja col·labora en l'organització dels Jocs Florals de Barcelona, aquells certàmens literaris que pretenien recuperar la llengua, la cultura i la pàtria catalana. Domènech n'és un dels organitzadors més actius i, el 1895, fins i tot va ser nomenat president dels Jocs Florals. En el discurs presidencial d'aquell certamen, confessava que feia una trentena d'anys que hi assistia. Us en lleigeixo un fragment en què explicava que anava als Jocs Florals «per escoltar amb religiosa efusió la paraula de nostres mestres, relacions d'enyorades glòries del passat, va-

gues però lluminoses esperances venideres, que enmig del general decaïment i escepticisme exaltaven nostra ànima, i aquí juràvem fervent fidelitat a nostra terra». Per tant, aquell esperit romàntic dels Jocs Florals amarrava també el pensament de Domènech i, de fet, aquestes conviccions de defensa de la pàtria catalana van fer que l'any 1870 fos un dels impulsors d'una nova associació cultural, La Jove Catalunya, una entitat que pretenia continuar les tasques iniciades amb el moviment de la Renaixença catalana.

La Jove Catalunya va tenir més aspiracions patriòtiques i culturals que no pas polítiques, amb aquesta visió romàntica de la pàtria, els mites, els símbols, la bandera, la llengua... i els Jocs Florals. L'entitat organitzava actes, recitals, obres teatrals —moltes vegades els mateixos membres de l'associació n'eren els actors— i també feien excursions per conèixer el país. Domènech deia que conèixer el país era, en definitiva, fer pàtria, i fer pàtria volia dir conèixer el territori, i conèixer el territori era estimar-lo. Però amb els anys, l'entitat es va anar polititzant i es va acabar dissolent; ara bé, una gran part d'aquells intel·lectuals es va anar vinculant al quinzinari *La Renaixença*, de tendència catalanista, i va prendre part al Primer Congrés Catalanista el 1880. De fet, era previsible, ja que els integrants de La Jove Catalunya sempre van dir que havien estat la primera generació de catalanistes del país.

El Congrés Catalanista és important perquè per primera vegada es pren consciència de moviment catalanista. La trobada va ser nombrosa i des d'un bon principi es va veure com es definien dues tendències: el catalanisme federal —que defensava Valentí Almirall— i el catalanisme patriòtic, que lideraven Àngel Guimerà i Pere Aldavert des de *La Renaixença*. Val a dir que va ser un congrés tens, però amb alguns resultats interessants. Entre d'altres, es va acordar que es crearia el Centre Català, que esdevingué la primera entitat pròpiament catalanista. Lluís Domènech i una gran part del grup de La Jove Catalunya van decidir ingressar al Centre Català en aquell moment, no abans, ja que el grup de *La Renaixença* era un dels que havia tingut més divergències amb Valentí Almirall durant el congrés de 1880.

Per a la gent de *La Renaixença*, Almirall tenia escasses conviccions catalanistes, mentre que Almirall acusava sempre els *renaixentistes* de radicals i separatistes. I de fet, la desconfiança entre les dues tendències va

anar marcant l'activitat del Centre Català en els anys successius. Durant aquests primers anys vuitanta del segle XIX, Domènech no va tenir un paper destacat com a catalanista del Centre Català. No va participar en la redacció del «Memorial en defensa dels interessos morals i materials de Catalunya», el famós Memorial de Greuges, que es va lliurar a Alfons XII en què es reclamaven millores per a Catalunya, però va començar a destacar com un dels catalanistes, podem dir, més transversals, que connectava amb els conservadors de *La Renaixensa*, amb els sectors empresarials del Centre Català, amb excarlins... en detriment, però, de l'opció del catalanisme federalista que defensava Valentí Almirall.

Domènech serà un dels catalanistes que van preparar, l'any 1887, la candidatura a la presidència del Centre Català liderada per Ferran Alsina, però la pugna pel poder es va saldar amb la derrota d'aquella candidatura conservadora i la victòria de la federal, la de Valentí Almirall. I arran d'això, poc després, els conservadors van decidir marxar del Centre Català. Domènech és un dels principals instigadors de l'escissió, juntament amb altres catalanistes com Joan Josep Permanyer, Àngel Guimerà, Eusebi Güell i els membres del Centre Escolar Catalanista, com ara Enric Prat de la Riba, Narcís Verdager i Callís, Lluís Duran i Ventosa i Josep Puig i Cadafalch, entre d'altres.

La marxa del Centre Català és determinant en la trajectòria política de Domènech. A partir d'aquell moment, l'arquitecte es converteix en un personatge destacadíssim dins les files catalanistes i amb el dramaturg Àngel Guimerà, l'empresari Ferran Alsina i el jurista Joan Josep Permanyer, decideixen crear i liderar la Lliga de Catalunya, una nova organització catalanista. La Lliga era un grup heterogeni de catalanistes que aplegava més d'un 40 % dels antics socis del Centre Català. Hi trobarem els catalanistes d'arrel romàntica, encarnats en els escriptors i intel·lectuals de *La Renaixensa* i dels Jocs Florals com Àngel Guimerà, Aulèstia i Pijoan, Aldavert, Franquesa i Gomis, Picó i Campamar, Yxart o Domènech i Montaner; alguns industrials com Eusebi Güell i Enric Batlló; els joves del Centre Escolar Catalanista, encapçalats per Narcís Verdager i Callís i Folguera i Duran i, en darrer lloc, un grup d'intel·lectuals i professionals liberals com Romaní i Puigdemogols, Ferran Alsina o Josep Coroleu.

El programa de la Lliga de Catalunya es basava en diferents propostes: la reivindicació de la personalitat de Catalunya, la millora del seu benestar, la protecció de la llengua, la conservació del dret civil català, el manteniment de les institucions i els costums catalans, i també volien fomentar la riquesa del territori. Aquests punts, anys després, Domènech també els recollirà a les Bases de Manresa.

Lluís Domènech va tenir un pes important en el lideratge de la nova formació. En va ser nomenat vice-

president i, un any després, esdevingué el president de l'entitat. Cal tenir en compte que l'any 1888 va ser un moment important per a ell. I va saber aprofitar-lo.

Domènech i Montaner va portar la Lliga a comprometre's amb l'Exposició Universal a fi de poder donar a conèixer el moviment catalanista i també va aprofitar el certamen per lliurar el famós Missatge a la Reina Regent Maria Cristina, un text a l'estil del Memorial de Greuges de 1885, en què es reivindicava l'autonomia per a Catalunya, la llengua catalana, un exèrcit de voluntaris, l'ensenyament en català, les competències judicials, una administració catalana i el règim representatiu.

El Missatge a la Reina Regent va ser un document conservador, d'acord amb els punts programàtics de la Lliga de Catalunya, que defensava la sobirania catalana enquadrada en un modern estat confederal. El catalanisme de Domènech rebutjava totalment el sistema de la Restauració i les actituds caciquistes dels partits dinàstics. La Lliga de Catalunya pretenia cercar un nou model d'estat basat en el regionalisme, que, des d'un punt de vista polític, s'inspiraria en el model austrohongarès. De fet, si analitzéssim el discurs presidencial que va fer Domènech al curs 1888/1889 de la Lliga de Catalunya veuríem que marcava els eixos bàsics que van contribuir a vertebrar del tot el corpus de l'entitat, uns continguts que també aniran molt en la línia del document de les Bases de Manresa que s'aprovà el 1892. Per exemple, Domènech va manifestar una actitud plena de defensa de Catalunya, però també d'Espanya, atès que la Lliga apostava per dotar a cada regió històrica de Corts i de legislació independent. Ho exemplificava amb Àustria i Hongria, però també amb Suècia i Noruega, amb Alemanya i Suïssa i amb els Estats Units d'Amèrica.

Lluís Domènech i Montaner, en el seu discurs ideològic, també plantejava la necessitat d'implantar el sufragi estamental, la creació d'un exèrcit de voluntaris, la defensa del català com a llengua oficial i l'ensenyament en català com a fonament de la nació catalana, tal com ho tenien els territoris de Bèlgica i Flandes i els cantons de Suïssa.

Durant el seu any presidencial, a Domènech li va tocar oposar-se al sentit profundament uniformista del nou document jurídic que impulsava el Govern de Madrid. El nou Codi civil comportava, forçosament, canvis en el camp del dret de la família i les successions, fet que modificava els drets forals. En altres paraules, aniquilava totalment el dret civil català, l'únic element identitari que sobrevivia després del Decret de Nova Planta. Per tant, el nou Codi civil espanyol va ser vist com una agressió a Catalunya i, a partir d'aquest moment, la societat civil catalana encetà una gran campanya de protesta per diferents poblacions de Catalunya. Domènech, com a president de la Lliga, va implicar-hi els centres catalanistes que hi havia per tot

Catalunya —pocs—, i va enviar cartes a les institucions i entitats, a les diputacions i als ajuntaments, i la pressió catalanista va ser tan forta que el Govern finalment va accedir a modificar l'article 15, fet que és considerat com la primera victòria del catalanisme.

Un episodi important per tot allò que va representar: el primer èxit col·lectiu dels catalanistes, i també és important perquè les mobilitzacions van contribuir a posar sobre la taula la necessitat de coordinar la propaganda catalanista arreu de Catalunya. Si realment es volia eixamplar el moviment, calia fer-ho d'una manera coordinada. I després de convocar totes les organitzacions de la ciutat de Barcelona i de comarques, el 1891 es va crear la Unió Catalanista, una entitat que es va presentar com una associació de «corporacions o associacions catalanistes».

La Junta Permanent de la Unió Catalanista va estar integrada per Lluís Domènech, que fou escollit president de la nova entitat; Enric Prat de la Riba, secretari; Pau Font de Rubinat, tresorer, i Joaquim Vayreda i Pau Colomer, vocals. El caràcter descentralitzador de la Unió va quedar ben demostrat en aquest primer grup, atès que Pau Font era fundador de l'Associació Catalanista de Reus; Pau Colomer, fundador del Centre Català de Sabadell, i Joaquim Vayreda, fundador del Centre Catalanista d'Olot, algunes de les associacions catalanistes més consolidades de Catalunya.

El març de 1891, el Consell de Representats de la Unió Catalanista va acordar facultar un grup redactor del corpus doctrinari de l'entitat. Van formar-ne part el jurista i catedràtic Joan Josep Permanyer, l'escriptor Àngel Guimerà, l'historiador Josep Coroleu, l'escriptor Ramon Picó i Campamar, l'historiador Antoni Aulèstia, l'estudiant de dret Enric Prat de la Riba, que feia de secretari, i Lluís Domènech i Montaner, que actuava com a president de la Unió Catalanista.

Joan Josep Permanyer va fer un primer esbós del redactat que va rebre el títol de «Bases per a la Constitució Regional Catalana» emparant-se, de ben segur, amb el Memorial de Greuges de 1885 i el Missatge a la Reina Regent de 1888 i, posteriorment, el text el van anar modificat Lluís Domènech, Aulèstia i Prat de la Riba. Dic això perquè sembla que el primer esbós de Permanyer no va convèncer Domènech i encara menys Prat, ja que era un document poc autonomista. Per tal d'acostar posicions, Domènech i Prat no solament van esmenar la proposta de Permanyer, sinó que també hi van introduir, entre d'altres, l'article 6è, que proposava que Catalunya fos sobirana en el seu govern regional.

Pel que sembla, la redacció de la proposta de text de la Unió Catalanista, el que coneixem com a Bases de Manresa, va ser força, força complicada. L'advocat Narcís Verdager i Callís, per exemple, no va voler formar part de la Comissió Redactora perquè mantenia fortes discrepàncies amb Permanyer sobre l'enfoca-

ment tant del document com del procés constituent de la Unió Catalanista. Verdager deia a Domènech que el catalanisme havia de formular les seves aspiracions en pocs principis clarament comprensius i que la proposta de les Bases era una constitució complerta de Catalunya com si hagués de posar-se en vigor al moment.

Prat de la Riba també va manifestar fortes divergències amb Permanyer en l'ordre de l'articulat.

Josep Coroleu parlava de la possible desconfiança de les Bases amb el poble. Àngel Guimerà no veia clar el reconeixement del poder central i entenia que tot el programa era rebutjable si no es partia de l'absoluta autonomia de Catalunya. Bé doncs, amb el text ponent de les Bases, es van començar a intuir dues tendències dins del catalanisme conservador. El sector més polític l'encapçalaven els joves del Centre Escolar Catalanista. Per exemple, Prat partia d'una òptica plenament política, mentre que l'altre sector, el del catalanisme més romàntic, seguia mantenint l'apoliticisme.

D'aquest moment de deliberació del text ponent, n'és interessant una descripció que va fer Josep Puig i Cadafalch i que us llegiré perquè s'entendran perfectament els treballs preparatoris de l'articulat. Puig i Cadafalch deia que «aquell Consell de representants que capitanejaven els exaltats de la idea nacionalista, va escollir a Domènech perquè portés a bon terme el pla de votar un programa que concretés el pensament d'aquest moviment d'art i de poesia i de literatura i d'arqueologia i d'història en un programa polític». I hi afegia:

Hi havia advocats, però cap home de sentit polític, en Coroleu, escriptor atrafegat per ses tasques editorials, era més aviat un temperament escèptic que mirava el catalanisme de la Lliga de Catalunya i de *La Renaixensa* amb aire fred i una mica irònic de sos companys literaris en Sardà i l'Ixart; els altres hi eren en qualitat de figures ornamentals. Restaven tres homes, en Domènech, president; en Prat de la Riba, secretari, i en Permanyer.

Per tant, si avui la meua intenció és reivindicar Lluís Domènech com el pare de les Bases de Manresa, tal vegada som en el punt més concloent d'aquesta ponència, perquè la disparitat de criteris i opinions que pilotaven al voltant de l'articulat que s'havia de portar a aprovació va obligar Domènech a posicionar-se. Malgrat que Prat insistia a impregnar les Bases de substància nacionalista, Permanyer tenia un sentiment més conservador. El jove Puig i Cadafalch el qualificava en aquell moment de «provincià regionalista». I de fet, és provat que Domènech combregava amb aquestes directrius del catalanisme més conservador, i que alhora anaven molt en la línia del grup de *La Renaixensa* i del sector catòlic vigatà, els quals miraven més al passat que no pas al futur. Domènech formava part, no ho oblidem, d'aquella primera generació de catalanistes romàntics que havien viscut el destronament

d'Isabel II l'any 1868 i que havien protagonitzat alguns dels fets revolucionaris de 1873 i el fracàs del republicanisme federal. És per això que amb la Primera República fallida, molts dels activistes de La Jove Catalunya —entre els quals Domènech i Montaner— es van anar decantant cap a posicions més conservadores, contràriament als seus inicis, de ben segur molt més radicalitzats en la seva joventut.

Al darrer terç del segle XIX, Domènech va veure com els dos grans projectes de país —d'una banda, el carlisme, i de l'altra, el federalisme— havien fet aigües i que calia trobar una alternativa catalana atès que tant l'un com l'altre eren moviments en clau hispànica. Però, d'on havia ideològicament Domènech i Montaner? En un inici estarà plenament interessat en algunes fonts ideològiques de Mañé i Flaquer, com per exemple la defensa que aquest feia dels interessos de la Catalunya tradicional i catòlica i també de la descentralització d'Espanya; de Duran i Bas, gran coneixedor del dret civil català, i restarà també influenciat per l'Església catòlica de Torras i Bages i *La tradició catalana* (1892) i fins i tot incorporarà al seu corpus alguns conceptes almirallians. De fet, el Memorial de Greuges de 1885, escrit per Almirall, estarà ben representat en el document aprovat a Manresa. I ara que parlem de l'articulat, de les «Bases per a la Constitució Regional Catalana» o Bases de Manresa, la proposta d'articulat resultant, finalment va ser molt esquemàtica i moderada. I per què? Doncs perquè Domènech era conscient que els posicionaments radicals no portarien punts de consens entre totes les tendències de la Lliga de Catalunya. Conscient del pes que tenia a l'hora de definir i concretar la proposta de les Bases que s'havien de portar a debat, l'arquitecte optà pel regionalisme moderat i tradicionalista i apolític, contràriament als sectors que clamaven per la participació electoral.

El 15 de juny de 1891, la Junta Permanent de la Unió Catalanista va fer arribar a tots els delegats la proposta del «Projecte de Bases per a la Constitució Regional Catalana», que havia elaborat la comissió redactora, és a dir, bàsicament Permanyer i Domènech, i un total de trenta-quatre delegats van presentar-hi esmenes. Totes les al·legacions presentades l'agost de 1891 van ser estudiades per la Junta Permanent i també per la Comissió Ponent i el 25 de febrer de 1892, Domènech i Montaner, en qualitat de president de la Unió, va enviar una circular a tots els delegats en què anunciava la convocatòria de l'Assemblea catalanista.

L'Assemblea de la Unió Catalanista es va celebrar els dies 25, 26 i 27 de març de 1892; el primer dia, amb l'assistència de la quarantena dels primers delegats. L'acte es va iniciar amb l'elecció de la mesa presidencial, que es va constituir amb Lluís Domènech i Montaner com a president —Domènech també era president de la Unió Catalanista—, Pau Font de Ru-

binat, Joaquim Vayreda, Pau Colomer i Oleguer Miró com a vicepresidents, i Enric Prat de la Riba i Josep Soler i Palet van ser nomenats secretaris. Aquella mesa estava formada bàsicament pels membres de la Comissió Permanent de la Unió i s'hi afegí Oleguer Miró, de la Lliga Regional de Manresa, i Soler i Palet, del Centre Català de Terrassa.

Domènech i Montaner obrí l'acte amb la presentació de la ponència de la Unió Catalanista tot dient que es pretenia «establir els principis de reconstrucció per a Catalunya», i per això «el tema de deliberació de nostra Assemblea» no era «una Constitució en el sentit que es dona vulgarment a aquesta paraula lo que venim a discutir». I per què no? Domènech deia que perquè «resultaria risible, en un país en què tantes se n'han fet oficial i extraoficialment i de les que tant poc se n'han complert, venir ara al cap de la fi a fer-ne una més». I deia que com que creia que el regionalisme havia de marcar el camí del futur, venien a Manresa a posar en comú les meditacions privades per tal de vertebrar les aspiracions de Catalunya. I durant tres dies es van anar debatent els divuit articles que conformaven la proposta de les Bases de Manresa. Llevat de la base 2, que es va retirar perquè no tenia el suport suficient, tota la resta van ser aprovades, una gran part per unanimitat i alguna per majoria.

Les Bases van ser, sens dubte, un cop d'efecte a l'Estat centralista, una proposta de document, amb un sostre competencial no superat fins ara per cap dels estatuts catalans. Entre d'altres, les Bases plantejaven el català com a llengua oficial, la dependència directa de l'ordre públic del poder regional i competències en el control de les finances, en el sistema tributari, en l'educació i en el poder legislatiu. Les Bases també apuntaven que només els catalans havien d'exercir càrrecs públics a Catalunya. El Tribunal Superior de Catalunya havia de ser inapel·lable i el servei militar obligatori substituït per un contingent de voluntaris. També referenciaven la recuperació de les antigues institucions com l'Audiència i les Corts, i també establien la voluntat d'unes noves relacions amb el Govern de Madrid basades en el regionalisme; per tant, el document aprovat a Manresa és un primer intent de trobar l'encaix entre Catalunya i Espanya. Les Bases no van ser mai una proposta de constitució, però sí que era el substrat d'una de futura que havia de permetre restablir l'antic esperit de Govern de Catalunya, l'antiga sobirania catalana, dins el marc, hi insisteixo, de l'Estat espanyol. Domènech ho deixava ben clar quan deia «nosaltres, los motejats de separatistes no girem los ulls enfora d'Espanya ni cap a pròsperes i veïnes nacions que ens rebrien amb los braços oberts, sinó que quan s'acosta l'hora de la desfeta tornem a alçar la blanca bandera de parlament davant de les antigament agermanades regions ibèriques i els hi enviem nou missatge d'unió. Encara hi ha esperança de

salvar-nos tots, los hi diem, si seguint los antics tractes amb noves formes acomodades a les modernes necessitats, treballen i ens deixen treballar per a aprofitar les forces que, encara vives en estat latent queden en lo cor de les naturals regions espanyoles».

Les Bases de Manresa, malgrat la seva poca concreció, sens dubte van contribuir a vertebrar una nova

realitat política catalana que, amb els anys, va fer una aposta clara per la via política i va assolir els primers èxits, primer amb la concessió de la Mancomunitat i, posteriorment, a partir de 1931, amb la recuperació de la Generalitat de Catalunya, un projecte de país, un projecte d'autogovern, que quaranta anys abans, Lluís Domènech ja havia començat a somniar.